

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ “ЦІННОСТІ” В НАУКОВИХ ПІДХОДАХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті здійснено структурний аналіз категорії “цінності” в наукових підходах філософських та психолого-педагогічних досліджень. Зроблено висновки, що саме у вигляді ідеалів, які концентрують у собі в синтезованому вигляді всі ціннісні уявлення тієї або іншої епохи, цінності в процесі всіх видів художньої творчості кожного разу неповторним чином зливаються з реальністю і дають такі художні твори, які постійно поповнюють арсенал вищих духовних досягнень людства. Тому в подальшому аналізі ціннісних категорій, понять і самого історичного екскурсу ніколи не залишається без уваги ця обов’язкова, але завжди неповторна та індивідуальна, навіть для кожного художника і творця будь-яких інших естетичних цінностей, особливо для педагогів і вихователів, синергія реальності з ідеалом.

Ключові слова: цінності, ідеали, історичний екскурс, категорія.

Проблема цінностей – одна з центральних для розуміння й усвідомлення філософії як фундаментальної основи всіх пошуків і творчих прагнень людини, спрямованих на досягнення досконалості та гармонії Світу, на організацію всіх взаємодій за законами гармонії і краси. Не дивно, що з найпершого моменту становлення в природному процесі народження та розвитку людства людська чуттєвість і наукова думка звернені саме до ціннісної сторони світу і всіх аспектів життя самої Людини.

На думку М. Киященко, ми сьогодні не можемо сказати, що ще міститься в культурних прошарках нашої планети, яка виникла, за даними сучасної теорії інформації, чотири мільярди років назад. Проте, якщо людина існує вже мільйони років, ми можемо припустити, що її зацікавленість і чуттєве зафіксоване ціннісне становлення, як би воно не називалося, існує з моменту початку чуттєвого відображення у звуці, крапці, штриху, колірній плямі, а потім і в слові.

Саме процес народження ціннісного ставлення людини до світу розкрив у своєму дослідженні “Краса. Добро. Істина” Л. Столович, абсолютно правильно вважаючи, що відлік появи тієї чи іншої проблеми у філософському знанні слід вести з того моменту, коли з’явилися перші поняття, що надалі становили категоріальне підґрунтя тієї чи іншої галузі знання. Поняття краси і споріднених понять досконалості, гармонії, добра, чесності, а потім й істини в їх взаємодоповненні і виступили, врешті-решт, основою спочатку уявлення про цінності, а потім і цілого вчення, названого у ХІХ ст. *аксіологією*.

Важливо підкреслити той факт, що спочатку людина стала зараховувати до цінностей усе те у відчутному, пізаному, усвідомленому і створеному нею світі культури, що хоч трохи полегшувало, покращувало, тобто вдосконалювало її життя й гармонізувало її відносини з природою. Саме це й стало основою, на якій і “народилися” самі поняття “краса”, “добро” і “істина” – триада, що супроводжує все людське життя як ідеал людини та її вищу цілеспрямованість.

Слова про духовність краси зустрічаються ще у великому стародавньому епосі “Махабхарата”: *“Зникла душа – краса відлетіла; потворним стало бездушне тіло”* [3]. Багато подібних висловів стародавніх східних мудреців (а філософія, як відомо, являє собою любов до мудрості) можна навести із стародавньої і старокитайської філософії. Вони такі глибокі й так ґрунтовно вкорінені в життя народів Індії і Китаю, що стає зрозумілим, чому протягом тисячоліть не втратили свого значення для духовного життя, для відносин людини з природою, для відносин поколінь і сьогодні.

Так у вченні Конфуція [5] велику роль відіграє поняття “Жень”, яке інтерпретується в перекладі як “гуманність”, “людинолюбство”, “людяність”, “милосердя”, “благодіяння”, “співчуття”. Очевидно, що це ціннісна якість, яка не втратила свого значення за ті два з половиною тисячоліття, що минули. На питання учня про “Жень” вчитель відповів: *“Не роби людям того, чого не бажаєш собі, і тоді і в державі, і в сім’ї до тебе не відчуватимуть ворожнечі”*. Це “золоте правило” моральності має загальнолюдський характер. Не випадково воно спонтанно визначається і Конфуцієм, і в “Махабхараті”, знайшовши чеканне філософське формулювання в категоричному імперативі І. Канта. “Жень” пов’язане і з естетичними цінностями. За словами Конфуція, “там, де панує людинолюбство, чудово. Благородна людина, що керується принципом “Жень”, допомагає людям здійснювати красиві справи...”. Зауважимо, що естетичне пов’язується з етичним не автоматично. *“Низька людина, хоча вона і прочитала триста віршів “Ши цзин”, не може ні управляти державою, ні бути самотійною: „Яка користь від того, що вона стільки прочитала?”*

Мета статті полягає у здійсненні структурного аналізу категорії “цінності” в наукових підходах філософських та психолого-педагогічних досліджень.

Слова “цінність”, “цінувати” тощо вживалися в цих стародавніх текстах у буденному сенсі, а не як філософські категорії. Проте сама постановка питання про те, який вид радості або дружби приносить користь або шкоду, поза сумнівом, є аксіологічною.

Уявлення про цінності життя і поняття “цінності” розглядаються багатьма дослідниками первісної культури і мистецтва, у тому числі і вченими, які вивчають проблеми походження мистецтва. Так у праці А. Єремєєва “Первісна культура”, опублікованому в Саранську в 1996 р., у першому томі є розділ “Система цінностей первісності: самозвеличання, колективність, кров”. Тут на 20 сторінках простежується процес народження культури і мистецтва в органічному зв’язку з виникненням самих уявлень про цінності різних людських рис, властивостей і якостей, характерів, вчинків і дій, а також усього того, що об’єднує племена, етноси й народи в будь-які цілісні соціуми, що творять культуру, яка постійно розвивається й удосконалюється.

Тому проблему загальнолюдських цінностей можна віднести до “вічних проблем” філософії, етики, естетики та інших наук. Довгий час вона практично не аналізувалась. У другій половині 80-х рр. ХХ ст. питання естетичних цінностей у контексті глобальних проблем сучасності висвітлюються у працях В. Коблякова, І. Фролова. А. Капто та інші вчені досліджують взаємозалежний світ і процес становлення загальнолюдських цінностей, розглядаючи їх як найважливіші епохальні тенденції.

Отже, цінності визначають правильний напрям людини в її земних мандражах, передбачають рух до вдосконалення “духу”, “душі” і “тіла” на основі релігійних і культурних джерел знань (за А. Терлецьким). При цьому, на наш погляд, поняття “духовність” і “моральність” є фундаментальними категоріями в науковому пізнанні, зокрема педагогічному, і сприяють правильному розвитку не тільки особистісного світосприйняття, світовідчуття, а і професійного світогляду (залежно від сенсу, закладеного в ці поняття) і відповідно до цього вибору життєвого шляху.

Категорія “духовність” визначається як відображення цінностей, відчуттів і переконань людини, пов’язаних із самовихованням, саморозвитком, самовдосконаленням особистості (В. Андреев, С. Бондирева, С. Гессен, А. Кочетов, Н. Пархоменко та ін.), будучи при цьому регулятором пізнання світу через сором і совість як “внутрішній голос душі” (Є. Дегтерьов, Ю. Сініцин, Святитель Лука (Войно-Ясенецький) та ін.).

Метою духовного вдосконалення людини є прагнення до гармонії (С. Гессен, А. Данилюк, ієромонах Кіпріан (Ященко) та ін.). Зазначена категорія визначається двома концепціями духовності – світською і релігійною. При цьому поняття “духовність” і “душевність” мають єдине ядро в прагненні людини до саморозвитку й самовдосконалення (В. Андреев та ін.). Психологічні дослідження В. Знакова, Д. Леонтьєва та інших учених визначають величезне значення цінностей у соціалізації людини.

У зв’язку з цим “моральність” і “мораль” розглядаються як соціальний аспект духовності (А. Данилюк, ієромонах Кіпріан та ін.), при цьому *воля* визначає етичний рівень людини (С. Гессен та ін.). Необхідно відзначити, що православна педагогіка характеризує ціннісне поняття “моральність” як тверду постійну рішучість волі дотримуватися добрих велінь серця і совісті (гріховність), а духовність – як стан близькості душі, внутрішнього світу людини до Вищого світу.

Поняття “цінність” є одним з основних у філософії, психології та педагогіці. У філософському словнику поняття “*цінності*” визначено як “*специфічні соціальні визначення об’єктів навколишнього світу, які виявляють їхні позитивні або негативні значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, прекрасне і потворне, наявне в суспільному житті і природі)*” [7]. Цінності виступають також як форми суспільної свідомості (справедливість і несправедливість), які не лише відтворюють явища, а й дають їм оцінку, схвалюють чи засуджують, вимагають їх здійснення чи усунення, і з огляду на це є нормативними за своїм характером.

А. Кочетов визначав цінності людини в прояві “глибини розуму, піднесеності відчуттів, доброти намірів, корисності бажань, стійкості позитивних настроїв, делікатності у ставленні до людей і благородстві душі людини”. При цьому С. Бондирева конкретизує систему цінностей, яка виявляється в поєднанні тріади “природа людини – моральність – життя”.

Виникнення цінностей пов’язане з предметами, явищами та їх властивостями, здатними задовольняти потреби суспільства, людини. Крім того, цінність виступає як судження, пов’язане з оцінкою існуючого предмета, явища людиною, суспільством у плані добра і зла, краси і потворності тощо. “Тільки тоді, коли ми розглядаємо суспільне буття людини в аспекті об’єктивно-суб’єктивного ставлення, ми можемо зафіксувати явище цінності”, – звертає увагу В. Василенко. Отже, *цінність* є формою прояву певного роду відносин між суб’єктом і об’єктом.

Історико-соціологічний аналіз категорій, пов'язаних з духовними цінностями, свідчить про те, що такі цінності в широкому значенні – це внутрішній стрижень культури суспільства, сполучна ланка всіх галузей духовного виробництва, всіх форм суспільної свідомості. У системі цінностей знаходить вираження міра рішучості, підготовка особистості до перетворення світу, який не є стабільним і незмінним. Зміна цінностей суспільства відбувається постійно: змінюються пріоритети та ієрархія, знецінюються одні й проголошуються інші [6, с. 48].

Структуру цієї категорії, на думку Н. Розова, створює низка блоків, які, у свою чергу, поділяються на рівні. Перший рівень – це встановлення ланцюгу глобальних цінностей: Бог, Розум, Воля, Батьківщина, Культура, Народ, Людство та ін. Другий рівень – традиції, догми, філософські авторитети та ідеологічні постулати, в яких опосередковуються глобальні цінності. Третій – специфічні пріоритети, притаманні певній громаді (від досить широкої національної до вузькоорієнтованої групи). До цінностей найвищого рівня належать, зокрема, Земля як спільний дім людства, життя Людини, Свобода, Мир, Краса. Такі ціннісні орієнтації формуються на основі розрізнення людиною добра і зла, інших духовно значущих характеристик дійсності.

Серед загальнолюдських цінностей прогресивні мислителі, філософи і педагоги завжди виділяли права людини, її волю і відповідне їм виховання та освіту. Утвердження в житті народів загальнолюдських цінностей є закономірним результатом історичного розвитку суспільства. Моральний потенціал загальнолюдських цінностей накопичувався тисячоліттями і слугував мотиваційною основою регулювання спілкування людей, людської поведінки. Причому в кожного народу цей процес мав національні особливості, традиції, що стосувалися шляхів соціалізації особистості, які знаходили своє відображення в культурі [6, с. 48].

Філософська, історична, художня і педагогічна література свідчать, що в центрі уваги прогресивних ідей кожного народу завжди були ідеї визнання людини найвищою цінністю, поваги до особистості, її людської гідності, ідеї добра, духовності. Прогресивні педагогічні концепції кожного народу стверджували повагу до маленької людини – дитини, захищали її права на свободу і розвиток, демократичні й гуманістичні принципи її виховання, освіти. Вони були значною рушійною силою розвитку суспільства.

У соціально-філософській літературі поняття “загальнолюдське” трактується як “ансамбль компонентів цілого” (Арістотель), “багатоедність, всеєдність” (М. Бердяєв), “спільна турбота” (М. Гайдеггер), “спільне почуття” (Ж. Сартр), “зв'язок розуміння” (М. Мамардашвілі), “людська солідарність” (С. Аверінцев). Згідно з філософським визначенням Д. Попової, “загальнолюдське” є “сукупністю життєво важливих цінностей і значень, що пов'язують індивіда зі світом і створюють єдність людини і світу, яким людина в процесі своєї діяльності надає ціннісного змісту та значення” [6].

Проблемі взаємозалежності загальнолюдських і класових, загальнолюдських і національних цінностей, особливостей її прояву в процесі трансформації суспільства присвячені публікації М. Бережного, В. Давидова, А. Здравомислова. М. Бочаров розглядає категорію “цінності” як чинники оціночно-нормативної кореляції між розвитком світової цивілізації і вдосконаленням суспільно-політичної системи будь-якої країни. О. Єгорова аналізує становлення

загальнолюдських цінностей у сучасних умовах з погляду підвищення ролі людської суб'єктивності в історичній життєдіяльності людей.

У психологічних дослідженнях проблема загальнолюдських цінностей висвітлюється з різних точок зору. “Для психології настали нові часи, відкрились нові перспективи. Разом з вітром змін... проголошена орієнтація... на нові цінності” [2]. В. Зінченко та Є. Моргунов вважають, що пріоритети в цінностях і шляхах розвитку на сучасному етапі повинні бути спрямовані на відтворення культури та людини в ній шляхом розширення загальнокультурної складової освіти. Цей підхід відповідає нашому розумінню проблеми.

Формування цінностей розглядається і з позиції психофізіології. На думку В. Швиркова, розум людини пов'язаний з активністю мозку. І саме мозкові процеси визначають у кінцевому результаті пізнавальні здібності людини (в тому числі її розуміння Світу і свого місця в ньому) і детермінацію (зокрема ціннісну) її поведінки. Загальнолюдські цінності визначаються дослідником як об'єктивно правильні цінності, можливість встановлення яких завжди пов'язувалась з проблемою космічного обґрунтування “абсолютної” етики. Ці цінності можна спробувати конкретизувати лише після вирішення проблеми космічного призначення людського розуму. А призначення розуму, у свою чергу, можна встановити, з'ясувавши його виникнення, еволюцію та місце у Всесвіті [8]. Таким чином, припускається космічне обґрунтування загальнолюдських цінностей. Як вважає автор цієї концепції, призначення цих цінностей не в забезпеченні загального щастя, а в нагромадженні знань про Всесвіт та його еволюцію. “У цьому, напевно, і полягає космічна суть існування людства та людського розуму”.

Інше бачення проблеми обґрунтовує психолог Є. Клімов. На його думку, не просто відображення так званого збігу обставин, а компетентне професійне створення будь-чого корисного для людської спільноти може становити суть того, заради чого варто жити людям; мозок, нейрони не визначають, а забезпечують “розуміння світу”, “ціннісні уявлення”, і тому потрібні прояви свідомості як реальної системи. Психологічна інтерпретація загальнолюдських цінностей як ціннісно орієнтованого знання забезпечує сенс життя й діяльності людини, фіксується в історично конкретних формах культури і теоретично обґрунтовує наш підхід до проблеми дослідження.

Вивчення педагогічної літератури в аспекті дослідження дало змогу стверджувати про те, що на важливість засвоєння загальнолюдських цінностей вказували у своїх працях видатні педагоги різних часів. Про це писали в епоху Просвітництва Ж.-Ж. Руссо, Я. Коменський, Й. Песталоцці. В XIX ст. – К. Ушинський, М. Пирогов, П. Каптерев, Л. Толстой, у XX ст. – В. Сорока-Росинський, В. Сухомлинський та ін.

Загальнолюдські цінності, на думку К. Льюїса, мають духовні джерела, тому їх зміст усвідомлюється інтуїтивно і його не завжди можна виразити раціонально. “Спроба пояснити, що, скажімо, особисто я розумію під загальнолюдськими цінностями, виявилась би, немов би експлікацією їх у межах тієї конкретної культури, в якій я живу – моїми сповіданнями віри, що виражає ті цінності лише для тих, хто це сповідання поділяє”.

Надзвичайно цікавою є ідея М. Бердяєва про загальнолюдську єдність, втілену у світових культурних цінностях. Видатний філософ писав, що культура ніколи не мала абстрактно-людського характеру. Вона завжди національна, індивідуально-народна і лише в такій якості підноситься до загальнолюдської [1].

Із подальшим посиленням взаємозв'язків між усіма сферами життєдіяльності не тільки в окремих країнах, а й в усьому світі, з розвитком інтеграційних процесів усе більшого значення набувають проблеми, результати вирішення яких стосуються всього людства. Звичайно, інтеграція й інтернаціоналізація духовних цінностей мають свої особливості прояву для різних країн і регіонів. Водночас ці особливості є тільки специфічними формами прояву єдиної тенденції суспільного розвитку.

Саме у вигляді ідеалів, що концентрують у собі в синтезованому вигляді всі ціннісні уявлення тієї або іншої епохи, ці цінності в процесі всіх видів художньої творчості кожного разу неповторним чином зливаються з реальністю і дають такі художні твори, які постійно поповнюють арсенал вищих духовних досягнень людства. Тому в подальшому аналізі ціннісних категорій, понять і самого історичного екскурсу ніколи не залишається без уваги ця обов'язкова, але завжди неповторна та індивідуальна, навіть для кожного художника і творця будь-яких інших естетичних цінностей, особливо для педагогів і вихователів, синергія реальності з ідеалом. Бо одна реальність без наповнення її ідеальними уявленнями ніколи не зможе породити такі художні та естетичні цінності, які століттями й тисячоліттями здійснюють благотворний вплив на почуття і свідомість людей. Тільки органічне й гармонійне поєднання реальності з ідеалом і дає загальнолюдські духовні цінності.

Тому постмодерністське розчинення мистецтва в житті або спроби ототожнення життя з мистецтвом, придумування різних симулякрів, що замінюють традиційні уявлення про художні образи, їх символічна значущість для духовного життя людей, перфоманси або шоу – це не шлях, ступаючи по якому людство зможе поповнити свій арсенал незмінних загальнолюдських цінностей.

Цінності є продуктом життєдіяльності суспільства й соціальних груп, займають особливе місце в структурі особистості кожного конкретного суб'єкта. Виступаючи автономними, відповідно до потреб джерелами смислотворення, вони “підключають” індивідуальну життєдіяльність до життєдіяльності соціуму, “висвітлюють життєвий сенс об'єктів і явищ дійсності під кутом зору стійких інтересів розвитку соціального цілого, заломлених і осмислених суб'єктом як ціннісні орієнтири його життя, формулюються як ідеали, моделі належного, задаючи спектр інваріантних граничних параметрів бажаних перетворень дійсності” [4].

Відтак, складність визначення суті феномену “цінність” пов'язана з його багатозначністю, з його об'єктивними особливостями. У літературі налічується понад ста дефініцій поняття “цінність”, у яких пропонуються до розгляду різноманітні підходи і сторони окресленої проблеми. Всі предмети природи володіють ніби подвійним буттям – природним, речовинним і ціннісним, аксіологічним. Звідси і різні підходи до їх освоєння. Якщо при науково-теоретичному освоєнні об'єкт розглядається таким, який він є зовні і незалежно від свідомості суб'єкта, то при ціннісному освоєнні – як його значення для задоволення потреб та інтересів людини. У розумінні сутності категорії “цінності”, на думку А. Бітуєвої, необхідно виокремити два моменти: зв'язок з індивідом як суб'єктом, який оцінює; санкціонування цінності суспільством або групою (при виконанні цієї умови цінності розгортаються як норми й ідеали).

У більшості досліджень цінності розглядаються під соціально-психологічною точкою зору як соціальне явище, як продукт життєдіяльності су-

спільства і соціальних груп (А. Донцов 1975, Д. Леонтьєв 1988, Ajzen, Fishbein 1975, 1980; Rokeach 1968, 1973). Так, згідно з М. Рокич, система цінностей є стійкою сукупністю переконань. Вокремлюючи три типи переконань: екзистенціальні, оцінні і прогностичні, дослідник відносить цінності до останнього, третього типу, що дає змогу орієнтуватися в бажаності/небажаності способу поведінки (операціональні, інструментальні цінності) та існування (сміслові, термінальні цінності).

Д. Леонтьєв [4] відзначає три форми існування цінностей, які переходять одна в іншу:

- 1) суспільні ідеали – створені суспільною свідомістю і наявні в ній узагальнені уявлення про досконалість у різних сферах суспільного життя;
- 2) наочне втілення цих ідеалів у діяннях або творах конкретних людей;
- 3) мотиваційні структури особистості (“моделі належного”), які спонукають її до наочного втілення у своїй діяльності суспільних ціннісних ідеалів.

У методології вивчення ціннісних уявлень Д. Леонтьєв відзначає дослідження М. Рокича про систему цінностей як змістовну сторону спрямованості особистості, що визначає її ставлення до навколишнього світу, до себе та інших людей, будучи основою світогляду та ядром мотивації життєвої активності, життєвої концепції і “філософії життя”. М. Рокич розрізняє два класи цінностей:

- термінальні – переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути (цінності-цілі);
- інструментальні – переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є переважним у будь-якій ситуації (цінності-засоби).

Іншими словами, термінальні цінності дають відповідь на запитання “що робити?”, а інструментальні – “як діяти?”.

Таким чином, перші є метою людини і відображають довготривалу життєву перспективу, те, що вона цінує зараз і до чого прагне в майбутньому. Термінальні цінності визначають сенс життя людини, указують на те, що важливе, значуще, цінне, а інструментальні цінності є засобом їх досягнення.

Дослідники термінальних цінностей розподіляють їх на два великих класи залежно від того, спрямовані вони на соціум (інтерперсонально сфокусовані) або на індивіда (інтраперсональні) (Allport 1960; Maslow 1959; Morris 1956; Rosenberg 1960; Smith 1969; Woodruff 1942).

Контекстуальна різномірність змісту поняття „цінність” природна для буденного слововживання і життєвого світогляду, проте вона перешкоджає подальшому розвитку теоретичних уявлень, консервуючи поняття в контексті його вживання й концептуально ізолюючи різні наукові підходи. Шлях до визначення єдиного теоретичного контексту, проблемного поля, яке б дало змогу продуктивно використовувати досягнення різних ізольованих напрямів, полягає в систематичному аналізі наявних у науці підходів. Такий аналіз не входить до завдань цієї статті. Цінності цікавлять нас як категорія, що використовується для вивчення розвитку ціннісного досвіду. Короткий історичний огляд необхідний для визначення наочної сфери ціннісних орієнтацій.

Загальнолюдські цінності в освіті, ціннісні орієнтації вчителів також є об’єктом уваги вчених-педагогів. Ці проблеми стають лейтмотивом зустрічей, дискусій, міжнародних спільних проєктів педагогів-дослідників. Так, Д. Ліхачов запевняє: “Людина, яка має свідомість, розум, гуманізм, – єдина надія на порятунок всього життя на Землі. Настав час мислити категоріями макросоціуму.

Кожен повинен виховати в собі Громадянина Світу, незалежно від того, в якій півкулі і країні він живе, якого кольору його шкіра і якого він віросповідання. Перелом у свідомості людей, розуміння глобальних завдань виживання, усвідомлення невідкладної необхідності покінчити із споживницьким ставленням до світу і до природи – всі ці зміни відбудуться не одразу, знадобляться десятиріччя, і цю велику справу повинна розпочати школа. Гармонія людини із самою собою, гармонія взаємовідносин з Природою, гармонія у стосунках між людьми Планети – ось шлях вирішення глобальних проблем”.

Звернення до публікацій зарубіжних вчених (Г. Парсонс, Е. Фромм, Ф. Фукуяма та ін.) відкриває новий ракурс у підході до проблеми розвитку ціннісного досвіду: усвідомлення суб’єктами універсальних способів засвоєння суспільного буття, що має принципове значення для теоретичного обґрунтування завдань нашого дослідження. “Людина, – писав В. Вернадський, – вперше реально зрозуміла, що вона житель Планети і може/повинна мислити і діяти в новому аспекті, не лише в аспекті окремої особистості, родини чи роду, держав чи їх союзів, а й у планетарному аспекті. Вона, як і все живе, може мислити і діяти в планетарному аспекті тільки у сфері життя – в біосфері, в певній земній оболонці, з якою вона нерозривно закономірно пов’язана і піти з якої не може”.

Висновки. Зміна цінностей суспільства відбувається постійно: змінюються пріоритети та ієрархія, знецінюються одні і проголошуються інші. І ось з часів стародавніх греків (Піфагор і піфагорійці, Геракліт Ефеський, Емпедокл, Демокріт, особливо Платон і Арістотель) не було жодної епохи в розвитку людства, особливо пізнання і людської думки, коли б учені не намагалися знов і знов осмислювати і переглядати питання про предмет чуттєво-емоційного ціннісного пізнання Людиною Світу навколо себе і світу в собі, соціальних функцій, результатів цього пізнання і результатів заснованої на цих знаннях діяльності, цінностей суспільства. Кожного разу це відбувалося, як мінімум, з двох причин. По-перше, тому що постійно розширюється і збагачується сама сфера чуттєво-емоційного життя людини, а тому і збільшується ціннісний досвід людини про саму себе і свої можливості взаємодіяти із світом на основі досконалості, гармонії і краси. По-друге, самі знання, що постійно вдосконалюються (збільшуються), здібності й можливості людини творити більш довершений Світ у собі і навколо себе відкривають нові і нові пласти досконалого й гармонійного та, в результаті, прекрасного і щасливого життя.

Список використаної літератури

1. Бердяев Н.А. Судьба России / Н.А. Бердяев. – М. : Сов. писатель, 1990. – 389 с.
2. Зинченко В.П. Аффект и интеллект в образовании / Владимир Петрович Зинченко. – М. : Тривола, 1995. – 64 с.
3. Ильин Г.Ф. Старинное индийское сказание о героях древности “Махабхарата” / Г.Ф. Ильин. – М. : Академия наук СССР, 1958. – С. 13–30.
4. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании : виды, детерминанты и изменения во времени [Электронный ресурс] / Д.А. Леонтьев. – Режим доступа: <http://www.follow.ru/article/344>.
5. Переломов Л.С. Конфуций “Лунь Юй” / Л.С. Переломов. – М. : Вост. лит., 1998. – 590 с.
6. Попова Д.А. Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Діана Анатоліївна Попова. – Рівне, 2001. – 214 с.

7. Ценности / под ред. И.Т. Фролова // Философский словарь. – 7-е изд. – М. : Республика, 2001. – С. 534.

8. Швырков В.Б. Об общечеловеческих ценностях с позиции системно-эволюционного подхода / В.Б. Швырков // Психологический журнал. – 1993. – № 6. – С. 119–132.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2012.

Ващенко А.Н. Структурный анализ категории “ценность” в научных подходах философских и психолого-педагогических исследований

В статье сделан структурный анализ категории “ценности” в научных подходах философских и психолого-педагогических исследований. Сделаны выводы, что именно в виде идеалов, которые концентрируют в себе в синтезированном виде все ценностные представления той либо иной эпохи, ценности в процессе всех видов художественной творчества, каждый раз неповторимым образом сливаются с реальностью и дают такие художественные произведения, которые постоянно пополняют арсенал высших духовных достижений человечества. Поэтому в дальнейшем анализе ценностных категорий, понятий и исторического экскурса никогда не остается без внимания эта обязательная, но всегда неповторимая и индивидуальная синергия реальности с идеалом.

Ключевые слова: ценности, идеалы, исторический экскурс, категория.

Vashchenko A. Structural analysis of the “value” category in the scientific approaches of philosophical, psychological, and educational research

This article represents a structural analysis of the category “value” in the scientific approaches of philosophical, psychological, and educational research. It is concluded that it is in the form of ideals, which concentrate in themselves in the synthesized form of representation of the value of all or a particular era, the values in all forms of artistic expression, each time in a unique way merge with reality and give these works of art, which is constantly updated arsenal higher spiritual progress of mankind. Therefore, further analysis value categories, concepts, and historical perspective are never left unattended, this mandatory, but always unique and individual reality with the ideal synergy.

Key words: values, ideals, hystorical insight, category.